

tweede tijdperk van nazorg moeten ook met overheidshulp verkregen worden; voor de Wet mag geen onderscheid gemaakt worden tusschen ongeschiktheid tot arbeiden tengevolge van ongevallen, ziekten of gebreken. Misschien, dat bij de organisatie van de bijzondere arbeidsbeurzen de plaatselijke vereenigingen tot bestrijding der tuberculose, de Groene-, Witte- en Wit-Gele-kruisen en andere ziekenverplegingsvereenigingen een nieuw arbeidsveld kunnen vinden. Voor een groot deel bemoeien deze vereenigingen zich immers toch al met de ontslagen patiënten met het oog op woning en omgeving.

Zonder arbeidstherapie en nazorg kan een goede behandeling der tuberculose in den vollen omvang niet plaats hebben, maar het is noodig, dat voor ieder dezer factoren vastgesteld wordt, wat men er mee bereiken wil. Voor de organisatie van de arbeidstherapie zorgen de directeuren der sanatoria; de organisatie van de nazorg in de twee tijdperken moet opgedragen worden aan menschen met ervaring op sociaal en op sociaal-geneeskundig en -hygiënisch gebied, gesteund door het particulier initiatief maar ook door de overheid.

November 1925.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

RATTENBESTRIJDING MET BACTERIEPRAEPARATEN. — In No. 16, II, van den loopenden jaargang, op bldz. 1817, heb ik iets medegedeeld over den te 's-Gravenhage door den reinigingsdienst gevoerden veldtocht tegen de ratten met behulp van het rattenverdelgingsmiddel „ratin” en melding gemaakt van de beide vergiftigingsgevallen bij kinderen door dit middel (zie ook bldz. 1926). In verband daarmee is van belang een artikel van de hand van prof. J. J. VAN LOGHEM te Amsterdam, lid van den Gezondheidsraad en opgenomen in een dezer dagen verschenen supplement op No. 10 der *verslagen en Mededeelingen betreffende de Volksgezondheid*.

Prof. VAN LOGHEM betoogt daarin, dat onder de vele onderdeelen der stoffelijke inrichting onzer samenleving, die van overwegenden invloed zijn op den gezondheids-toestand der menschen, waaraan men langzamerhand meer aandacht is gaan schenken, ook de ratten zeer zeker de aandacht verdienen. De zieke rat kan immers de bron zijn van pest onder de menschen, maar bovendien eten de ratten een massa voor den mensch bruikbaar op. Men kan dus wel overtuigd zijn, dat ratten een kwaad beteekenen, dat zooveel mogelijk beperkt moet worden. Bij het zoeken naar een antwoord op de vraag, wat er tegen de ratten te doen valt, dient men het hoofdgewicht te leggen op het voor rattennesteling ongeschikt maken van voedselpakhuizen en voorraadschuren en in het algemeen van alle woningen, stallen en gebouwen. De hedendaagsche bouwtechniek is een machtige factor in den strijd tegen de ratten. Onder bepaalde omstandigheden kan het m.i. echter ook nog van nut zijn de ratten rechtstreeks te lijf te gaan. Op schepen kan men bijv. de rattenbevolking voortdurend beperken door de scheepsruimen af en toe met een doodelijk gas te vullen. Onder andere omstandigheden strooit men vergift of jaagt met honden. Maar men onthoude wel, dat dit zijn *kleine middelen*. Onder deze kleine middelen behooren vooral vergiften (phosphor bijv.) en bacteriepraeparaten; voor een rattenbestrijding op kleine schaal met een beperkt doel voor oogen kan deze methode soms nuttig zijn. Maar voor een rattenbestrijding op groote schaal, bijv. in een geheele gemeente, is zij geheel ongeschikt, zooals prof. SALTET in dit *Tijdschrift* nog onlangs (1925, II, bldz. 101) zoo duidelijk

heeft aangetoond. En voorts zijn de gevaren van klakkeloos rondstrooien van een bacteriepraeparaat lang niet te verwaarloozen. Immers die bacteriepraeparaten bestaan uit levende cultures van paratyphus-B-bacillen en, zooals men weet, kunnen deze bacillen wel degelijk ook ziekte bij den mensch veroorzaken, van acute darmcatarrhen af tot op typhus gelijkende bloedbesmettingen toe. Voor het doel van rattenverdelging zou het nu het meest gewenscht zijn te beschikken over een paratyphus-B-stam, die aan groote virulentie voor ratten en muizen onschadelijkheid voor mensch en huisdieren paart. Bij de bereiding van het door de rijksseruminrichting te Rotterdam afgeleverde praeparaat tracht men aan dezen wensch, voor zoover mogelijk is, tegemoet te komen.

Ten aanzien nu van het in den laatsten tijd zooveel besproken handelspraeparaat „ratin”, dat door den reinigings- en ontsmettingsdienst te 's-Gravenhage op groote schaal is toegepast, is deze voorzorg niet genomen. Hier koos men een voor ratten virulenten stam, die serologisch overeenkomt met den bij voedselbesmetting zoo vaak aangetroffen bacillus enteritidis van GAERTNER, en natuurlijk moet men tegen zulk een keuze bezwaar maken. Nog grooter bezwaar dient men te hebben tegen de wijze, waarop te 's-Gravenhage dit bacteriepraeparaat uit den handel is toegepast. Het was hier niet een geneeskundige of gezondheidsdienst, die met de noodige voorzichtigheid en deskundige contrôle zich op kleine schaal van het hulpmiddel bediende; doch de gemeentelijke reinigingsdienst, die een grooten verdelgingsveldtocht met een bacteriepraeparaat op touw zette; een ter zake niet deskundig lichaam dus, dat de leiding der toepassing aan den willigen verkooper van het handelspraeparaat moest overlaten.

Het onderwerp „rattenverdelging door bacteriepraeparaten” is besproken door een commissie uit den Gezondheidsraad. Gewezen is op het feit, dat reeds in 1921 dr. BROERS in de *Verlagen en Mededeelingen betreffende de Volksgezondheid* een waarschuwende stem daaromtrent deed hooren. De leden dier commissie stonden op het standpunt, dat de hygiënist de vrijheid moet hebben, onder bepaalde omstandigheden, indien hij zulks noodig acht, bij de rattenverdelging bacteriepraeparaten als hulpmiddel toe te passen, ook al is een bacteriepraeparaat slechts een tweedetrangs hulpmiddel in den strijd tegen de ratten. Wat in het bijzonder „ratin” aangaat, het is een feit, dat de ratten spoedig voor dit praeparaat onvatbaar worden; voorts heeft men daarbij het gevaar van het voorkomen van bacillendragers en van levensmiddelen-vergiftiging. Toch acht de commissie op het oogenblik het nog niet noodig aan den minister van arbeid voorstellen te doen om de toepassing van deze praeparaten onder rijkscontrôle te plaatsen. De Gezondheidsraad heeft deze slotsommen tot de zijne gemaakt. Mocht echter hier te lande de belangstelling voor bacteriepraeparaten toenemen, dan zou de een of andere vorm van staatscontrôle op de bereiding of op de toepassing ervan overweging verdienen. Voorts kwam in den Gezondheidsraad duidelijk tot uiting, dat in het algemeen de organisatie van ontsmetting en wat daarmee samenhangt niet tot de taak van een reinigingsdienst kan worden gerekend. De hygiënische taak van een groote gemeente is zóó veel omvattend, dat de noodzakelijke evenredigheid van de mate der belangrijkheid van een hygiënischen maatregel met de er uit voortvloeiende onkosten slechts bij een centrale hygiënische leiding te bereiken is.

Hiermede is deze zaak nu echter nog volstrekt niet afgedaan. Het „ratin” wordt gemaakt en geleverd door een Deensche maatschappij, de Ratinmaatschappij, en deze acht haar belangen geschaad door de tegenkanting, die hier te lande tegen dit middel bestaat, vooral na het voorkomen der bedoelde vergiftigingsgevallen. Het is vooral het door mij gerefereerde hoofdartikel uit *De Avondpost* van 7 October geweest, alsook een artikel van den geneeskundigen medewerker van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in het avondblad van 7 November, die de aandacht op de rattenbestrijding te 's-Gravenhage gevestigd hebben. Tengevolge van deze actie is een einde gemaakt aan die Haagsche rattenverdelging en dat is voor de Deensche Ratin-maatschappij natuurlijk een gevoelige slag. In de hoop nog te redden, wat er te redden valt, heeft zij  n tot den geneeskundigen medewerker van de N. R. C. en tot den geneeskundigen medewerker van *De Telegraaf*, prof. W. STORM

VAN LEEUWEN en tot dr. ROCHAT, bacterioloog aan het Haagsche ziekenhuis (en misschien nog tot anderen) de uitnoodiging gericht om op haar kosten naar Kopenhagen te gaan, haar fabriek en laboratorium te zien, te spreken met eenige Deensche geleerden, die deze zaak bestudeerd hebben en kennis te nemen van rapporten en statistieken over de tot nu toe bereikte uitkomsten, om op die wijze te trachten zich een *onpartijdig* oordeel te vormen over de voor- en nadeelen van de ratin-methode, om dit oordeel na hun terugkeer in Nederland wereldkundig te maken. De medewerker van de N. R. C. heeft voor die uitnoodiging bedankt, omdat hij niet voorzag, dat de suggestieve invloed van zulk een bezoek in staat zou blijken, zijn op onaantastbare theoretische en practische overwegingen gegronde standpunt te wijzigen. Prof. STORM VAN LEEUWEN en dr. ROCHAT daarentegen hebben de uitnoodiging wel aangenomen, omdat zij tot de slotsom zijn gekomen, dat zij alleen door literatuurstudie niet tot een helder oordeel konden geraken over deze zaak. Zoo zijn zij dan naar Kopenhagen vertrokken na eenige eischen te hebben gesteld, die zooveel mogelijk moeten waarborgen, dat het door hen geuite oordeel inderdaad *onpartijdig* zal zijn. Zoo bijv., dat zij behalve dan de reis- en verblijfkosten, geen honorarium zullen ontvangen, dat zij hun verslag zullen publiceeren zonder met de Ratin-maatschappij ruggespraak te houden, dat die maatschappij zich verplicht van hun namen geen gebruik te maken voor reclame-doeleinden, en dat zij te Kopenhagen vrij over hun tijd mogen beschikken om ook nog bij anderen hun licht op te steken. Hun onderzoek te Kopenhagen zal in hoofdzaak over de volgende punten loopen: Bereikt men met de ratin-methode zijn doel? Zal niet het aantal ratten, na de sterfte door het ratin, spoedig weer vermeederen? Is het niet beter, huizen, pakhuizen, kelders enz. z.g. „ratproof” te maken? Is het ratin in het algemeen schadelijk voor menschen en huisdieren? Blijft de bacteriestam ook na passage door de rat zijn eigenschappen behouden, zal bijv. niet een met paratyphus besmette rat in zijn ontlasting bacillen uitscheiden, die nog gevaarlijker zijn voor den mensch dan de oorspronkelijke stam was? Is in dit opzicht het ratin al dan niet in het voordeel boven het door de rijkseruminrichting te Rotterdam bereide rattenverdelgingsmiddel, dat ook paratyphusbacillen bevat? Omtrent deze punten zullen zij trachten te Kopenhagen opheldering te krijgen. Prof. STORM VAN LEEUWEN heeft in het ochtendblad van Zondag 29 November van *De Telegraaf*, waaraan ik bovenvermelde bijzonderheden ontleend heb, beloofd reeds volgende week, dus Zondag 6 December in genoemd dagblad zijn verslag uit te brengen. Intusschen zijn enkele vragen, waarvan hij zich voorstelt te Kopenhagen de oplossing te zullen krijgen, in het hierboven gerefereerde stuk van prof. VAN LOGHEM, waarvan hij blijkbaar nog geen kennis heeft kunnen nemen, reeds beantwoord.

MUNTENDAM.

ERVARING VAN ÉÉN JAAR REICHSJUGENDWOHLFAHRTSGESETZ. — Nadat de R. J. W. G. een jaar in werking is geweest, kan men toch reeds een overzicht krijgen van de uitwerking der wet. Er is van geneeskundige zijde het verwijt gemaakt, dat in de wet te weinig aandacht wordt geschonken aan het geneeskundige punt van de „Wohlfahrtspflege”. Ook de „Ministerialdirektor” KLAUSENER heeft hierop gewezen en wenscht, dat de leiding van het „Wohlfahrtsamt” aan een arts wordt opgedragen. Er zijn verschillende punten, die de leider van geneeskundig standpunt uit moet beschouwen. Hiertoe behoort het toezicht op pleegkinderen; het begrip pleegkind is uitgebreid op alle kinderen onder het 14de jaar, die zich voortdurend of slechts voor een deel van den dag, maar wel geregeld, onder vreemde zorg bevinden. De pleegouders moeten, wat hun behuizing en maatschappelijke omstandigheden betreft, aan bepaalde eischen voldoen. In verschillende districten moet de pleegmoeder een geneeskundige verklaring overleggen, dat zij niet lijdt aan een besmettelijke ziekte. In Berlijn krijgen personen, die lijden aan tuberculose, lues, lepra, granulose, huidziekten, chorea, enz., geen vergunning een pleegkind op te nemen. In Wiesbaden heeft men bepaald, dat de vergunning ingetrokken wordt, wanneer bij ziekte van het pleegkind geen arts geraadpleegd wordt. Kin-